
DET OFÖRGLÖMLIGA ROMARRIKET

BO CAVEFORS

Åtskilliga sociologer hävdar att orsakerna till Italiens ständigt återkommande kriser är strukturella. Det är en felsyn. Problemen är inte av den arten utan historiskt och kulturellt betingade. Den senaste processen, där efterkrigstidens politiskt-institutionella system förefaller brytas ned, följer på en dynamisk utveckling som börjar redan vid industrialismens barndom.

För att begripa sig på Italien, är det nödvändigt att sätta sig in i landets kultur-antropologiska historia.

Tvåfrontskrig

Hela detta sekel har med jämna mellanrum predikats, väntats och förväntats, att Italiens undergång är nära förestående. Apokalypsen avvärjes emellertid alltid i sista sekund; men Italiens enorma vitalitet kan emellertid också vara förödande effektiva destabiliseringsvapen och kasta landet in i kriser.

Detta mot sig självt kämpande tvåfrontskrig, samtidigt fört med grandezza och slag under bältet, kommer även denna gång klara Italien ur krisen. De senaste årens skandaler inom den politiska och ekonomiska maktapparaten, förändrar därvidlag inget. Lega Nord och andra nya politiska grupperingar, som kräver

decentralisering, mer makt åt regionerna och mindre makt åt Rombyråkraterna, tvingas i maratonloppet mot taburetter i Rom vika sig för de politiska krafter som ärvt Mussolinis krav på en stark centralstat, nämligen nyfascisterna och kommunistpartiets efterträdare, vilka förvandlats till vänstersocialdemokrater. Där vet man vilken betydelse karismatiska ledare kan ha, starka män som tvingar folket till nationell enhet.

Växelverkan

Arton- och nittonhundredatalens italienska historiefilosofi är därvidlag värd att minnas. Mellan Bari och Bolzano är ofta politik och filosofi ett och detsamma. Även i det nu aktuella dramat om växelverkan mellan politik och filosofi, spelar politiker och filosofen Giovanni Gentili (1875–1944) en avgörande roll.

Vem var denna Gentili?

På väg till ett möte med Mussolini i Gardone vid Gardasjön den 15 april

BO CAVEFORS är förläggare.

1944, mördas Gentili utanför sitt hem i närheten av Florens. När filosofen skjutes ropar attentatorn: "Jag dödar en idé, inte en människa".

Givanni Gentili är också med motståndarnas ögonmått mätt, en stor filosof (men inte som Martin Heidegger endast filosof utan också professionell politiker). Benedetto Croce ser Gentili som Heideggers lärofader, men menar också att tysken med idén om det *entydiga skeendet* är klok nog att förskansa sig bakom dimridåer om vad det entydiga skeendet konkret kan innebära. Gentili är öppnare, talar ett naknare maktspråk och myntar begreppet *den entydiga aktionen*. Å andra sidan, menar Croce, är Gentili mindre naiv än Heidegger och därför denne överlägsen.

Allmänt gillande

Gentili är en första rangens politiker i den fascistiska staten, senator, kulturminister och rådgivare till Duce. Fascismens båda ledande teoretiker, Gentili och Mussolini, sammanfattar vad de menar med det korporativa samhället i en essä till 1932 års edition av *Enciclopedia italiana (Dottrine del fascismo)*, och här klargörs att fascism är något annat än nationalsocialism. Idéerna finner allmänt gillande. När Gentili kräver att universitetslärarna skall avlägga trohetsed till fascistregimen, vägrar endast 20 av totalt 1200 professorer. För övrigt driver Gentili en toleransens kulturpolitik och fortsätter sitt filosoferande utefter de riktlinjer han påbörjat 1899 med Marxanalyser som förebådar Georg

von Lukács och Karl Korsch, och som får avgörande betydelse för den fascistiska statens inställning till konstnärligt skapande. Andra pedagogiska ledstjärnor för denna kulturpolitik är Machiavelli och den av fascisterna fängslade Antonio Gramsci, som båda, som Gentili, hävdar att man inte skall tvinga människor till samtycke, eftersom övertygelse är effektivare än våld.

Givande och tagande

Från 1940 bemödar sig Gentili om att tina de frusna relationerna till andra filosofiska skolor och idépolitiska riktningar och påbörjar en dialog med kommunisterna. Dialogen mellan fascism och kommunism har återupptagits under de senaste åren och man vågar i dag ifrågasätta sanningshalten i påståendet att Croce helt tog avstånd från Gentili. I stället anser man nu relationerna dem emellan som ett komplicerat givande och tagande också sedan fascisterna kommit till makten. När Augusto del Noce, i en studie över Gentili, analyserar dennes Marxstudier och hävdar att det från dessa finns en naturlig övergång till ett fascistiskt tänkande, protesterar inte ens vänsterfilosofer som Giacomo Marramo, Massimo Cacciari och Gianni Vattimo.

Revision

Detta kan tyda på att Italien står i början av en politisk period som liknar turbulensen 1922. Det inkluderar revision av fascismen. Efter femtio års regerande av den politiska mitten, drar Italien åter mot

vänster och höger. Det vänsterns hegemoniska formuleringsföreträdare, som varit tongivande under efterkrigstiden, ifrågasättes samtidigt av krafter som verkligen är farliga, därför att de under ett halvt århundrade tvingats till tystnad och hunnit samla på sig en omfattande arsenal argument och åsikter som måhända är väl anpassade till den aktuella situationen därför att företrädarna inte spelar på samma planhalva som den korruperade politiska och ekonomiska makteliten.

Splittrat land

Resistenza uppfattas annorlunda än för bara något år sedan. När partisanerna tidigare framställdes som hjältar och påstods ha dödat mer än hälften av de i norra Italien stationerade tyska soldaterna, så har detta de facto föga med historisk sanning att skaffa. Italien är ett olyckligt och på alla sätt splittrat land när de allierade sommaren 1943 landstiger i söder. Det blir bara värre när tyska trupper den 8 september samma år rycker in för att hjälpa Mussolini starta *Salò-regimen*, den *Sociala Republiken*, därför att som motåtgärd börjar den allierade terrorbombning av italienska städer, som kräver fler dödsoffer bland civilbefolkningen än som tidigare krävts under tysk ockupation av hela landet.

Subversiv inverkan

Denna terrorbombning hade, bekräftas i många undersökningar, större subversiv inverkan på befolkningen gentemot partisanerna än gentemot Mussoliniregi-

men. Klyftan mellan medelitalienaren och partisanitalienaren består än i dag, men ingen har tidigare vågat tala om den, inte förrän nu när efterkrigstidens politiska och ekonomiska klasser är bankrutt. Framför allt moraliskt bankrutt. Första republikens institutioner ligger i koma och kommer att utsättas för direkta statskuppshot om de återuppväcks av den andra republikens maktelit med Silvio Berlusconi i spetsen. Denna mediemogul omges i dag av samma kretsar vilka under sjuttio- och åttiotalen terroriserade och utövade makt genom frimurarlogen P2. Det är anmärkningsvärt, men föga uppmärksammat, att lördagen före parlamentsvalet i mars 1944, frikänner högsta domstolen i Rom de för "politisk konspiration" anklagade ledande figurerna i P2, däribland Berlusconi.

Webers tes

-Tveklöst finns det i Italien en allmän känsla för kapitalism, men staten har ingen aning om hur detta behov skall lösas varken individuellt eller kollektivt. Efterkrigsmakten saknade etik som övertygade människorna om att förhålla sig lojala gentemot staten och statens institutioner. I Italienarens *bel paese*, i deras vackra land, där citronerna faktiskt är mindra sura än annorstädes, där vederlägges med eftertryck Max Webers tes om att utvecklingen till kapitalism endast är möjlig i länder som styrs med protestantisk etik som grundfundament. I Italien har den materiella och industriella utvecklingen fullbordats utan att människor

ändrat livsstil och världsbild. Utvecklingen i Italien emotsäger Webers tes – och det är det som problemet. Ett land som är så alltigenom industrialiserat och sekulariserat som Italien, har trots detta inte förändrats mentalt. Italien är i dag samma Italien som Italien före industrialiseringen. Begreppet individualism, som i övriga Europa är ett positivt begrepp, förses i Italien med negativa förtecken. Individualism på italienska är att systematiskt skada statens intressen.

Statens terroraktioner

Italienare är individualister. Därav kritiken mot *Resistenza* och därför gick det ingen "tryckvåg" av vanmäktig sorg genom "hela det italienska samhället", när domaren Giovanni Falcone mördades av maffian 1992, som Tomas Lappalainen skriver i boken *Maffia* (Bokförlaget T. Fischer & Co, Stockholm 1993).

Möjligen svepte tryckvågen genom massmedierna. Men medelitalienaren, som varken intresserar sig för maffiosos eller politiker, tog det hela kallt, mycket medveten om skillnaden mellan dem "där uppe" – dit maffian hör – och dem "där nere", där folket hör hemma. Italienaren är inte ovan vid maffiamord och inte heller ovan vid statens terroraktioner, som ofta slutar med mord.

Öppet nyfascister

Lappalainens bok innehåller en mängd värdefullt material, ofta utmärkt inplacerat i historiskt sammanhang, framför allt när han inser att våldet som stats-

filosofi är en ofrånkomlighet om de olika formerna av maffiarörelser skall kunna bekämpas och förintas. Det innebär att maffians makt försvinner först den dag staten, staten och inte maffian, garanterar människors elementära rättigheter och behov, mat på bordet, bostad och barnens skola. Med den insikten är det beklagligt att Lappalainen inte vågar nämna MSI/Nationale Allianz, det vill säga nyfascisterna, vid namn, utan i stället talar om den "nya motståndsrörelsen". Många av åklagarna gentemot såväl maffian som gentemot politiker och företagsledare som anklagas för mutbrott och annan ekonomisk brottslighet, är öppet nyfascister. Framförallt sicilianarna är mycket medvetna om att den demokratiska parlamentariska staten aldrig kan bruka det massiva våld som krävs för att krossa maffian. Det är således inte, som Lappalainen menar, så att maffian erbjuder våldsbaserat skydd "i strid" mot det statliga våldsmonopolet; maffians beskyddande våld är möjligt därför att statligt våldsmonopol är omöjligt sedan Mussolini hängdes med huvudet ned i Milano. Detta är det besvärliga dilemmat för varje italienare som är demokrat, men samtidigt av den råa verkligheten lärt sig, att demokratins svagheter alltid kan utnyttjas, missbrukas – framför allt av dem som använder våld.

Maffiakollektivet

Det enda kollektivbegrepp som accepteras i Italien, är familjekollektivet. Det är möjligt att vidga familjebegreppet till att

också omfatta maffiakollektivet, men trots maffians utbredning är den ändå ett extremt "familjekollektiv", som får italienare är upptagna som medlemmar i. Men också det riktiga familjekollektivet, vilandet i familjens trygga sköte, är negativt därför att det, objektivt sett, är ett ineffektivt kollektiv, ett omoraliskt kollektiv. Familjens primära intressen och uppslutningen kring släkten, är i södra Italien patologiskt och blir naturligtvis som mest extremt inom de kriminella maffiabanden. Denna familiarism, denna familjefascism, denna klientelism, resulterar obönhörligen i en form av underleverantörsanda. Det är mest utpräglat i syditalien, men överallt märkbart. Detta nationaldrag utnyttjade Mussolini och den fascistiska rörelsen och det styr i dag – också i Andra Republiken – de demokratiska partierna.

Andliga fäder

Inte utan skäl är renässansdiplomaten Francesco Guicciardina och botpredikanten dominikanern Savonarola, medelitalienarens andliga fäder. Machiavelli har ingen plats i detta Pantheon. Bäst så. Machiavellism i soppan gör den visserligen starkare, men knappast lättare att svälja. Guicciardini försökte i alla fall, i motsats till vännen Machiavelli, inskränka furstens makt.

Antifascism och *Resistenza* utgör grundkapitalet för republiken som bildas efter andra världskriget och manifesteras från norr till söder av tiotusentals minnesplattor, statyer, gatunamn, skolor,

institutioner, allt institutionaliserat och ritualiserat. Romaner av författare som Alberto Moravia, Elio Vittorino och Leonarde Sciascia, är pliktlektyr i skolorna.

Kittet har torkat

Den stora antifascistiska koalitionen – med Vatikanens överinseende – fungerar utmärkt till in på åttiotalet. Efter statskuppen mot monarkin den 2 juni 1946, formellt via valedeln, och diskrimineringen av alla nationalstatliga traditioner, är det nödvändigt att skapa en ny statliturgi, med *Resistenza*-myterna som byggmaterial. Men kittet har torkat och är i dag oanvändbart. *Resistenza*-idealerna om frihet, solidaritet, levande intresse för existentiella frågor och det franciscanska fattigdomsidealet förenat med patriotism, har bleknat. Idealens främsta företrädare visade sig sällan leva som de lärt. Därmed föll även *Resistenza* som statsmyt.

Höjdpunkten upplever denna konstlade idealism mellan 1943 och 1945, dessa "livets bästa dagar" som Pietro Nenni talar om, då flertalet italienare aktivt engagerar sig för familj och fosterland och med otroligt stor positivism arbetar för vackra mål och släktets framtida segrar. Men samtidigt är *Resistenza* en geografiskt begränsad företeelse, verksam i huvudsak i de områden som stod under tysk makt, det vill säga nord- och mellanitalien. I kungadömet södra delar är fram till amerikanarnas invasion, den statliga, institutionella och konstitutionella kontinuiteten obruten. Övergången

från fascism till postfascism och parlamentarisk demokrati, sker omärkligt. Under hela efterkrigstiden har framför allt kristdemokrater och kommunister stött sitt politiska handlande på en Resistenzverklighet som var okänd för betydande delar av befolkningen. Summeras antalet partisaner, fascister och båda sidors sympatisanter, kommer man fram till att högst en halv miljon människor var aktivt verksamma. Flertalet italienare överlevde så gott det gick, utan att engagera sig för varken den ena eller andra parten.

Tabun faller

Denna övervägande majoritet italienare kan omöjligt sätta likhetstecken mellan antifascism och demokrati, eller mellan antifascism och kommunism, framför allt inte efter världskommunismens sammanbrott. Tabun faller. Det gäller också fascismen, som italienaren vet förvånansvärt föga om. En opinionsundersökning 1994 visar att åtskilliga ungdomar tror att Mussolini tillhörde motståndsrörelsen. Resultatet av denna förvirring blir, att samtidigt som man plötsligt öppet kan diskutera kommunistpartiets mörka sidor, är det fritt fram att tala om det som faktiskt var gott i den fascistiska staten.

Starka motsättningar

Den så kallade historiska kompromissen – italiensk variant av Saltsjöbadsandan – mellan företagsbourgeoisien och Italiens politiska klass, innebar inte att man lyckades sopa under mattan de starka so-

ciala motsättningarna mellan syd- och norditalien. Italiens historia, sedan landet enades för något mer än etthundra år sedan, är en historia där den ekonomiska klassen i norr tagit starka intryck av den politiska klassen i söder. I söder finns det fantastiska, storslagna Italien, barockens Italien. I norr finns det europeiska Italien, som ständigt vill vidare, som vill reformera, förnya, bygga upp och bygga nytt. Men man får inte förvillas av att industrialisterna i norr hungrat ut och utnyttjat det fattiga Mezzogiorno i söder, därför att söderns politiker har gjort ett skickligt motdrag och under hela efterkrigstiden kontinuerligt byggt ut sin makt mot norr och samtidigt i betydande utsträckning lagt vantarna på de norditalienska rikedomarna.

Bekvämt alibi

Detta är skäl nog för den framförallt i norr utbredda antipatin mot och föraktet för politiska partier, mot den politiska klassen, mot nomenklaturen. Det är också ett bekvämt alibi för att angripa Palazzo, Pier Paolo Pasolinis beteckning för makt. Angreppet mot Palazzo bör emellertid, logiskt sett, innebära att samtidigt som man angriper makteliten, bör det civila samhället, familjen, intressegemenskapen, stå för högre moral, fler dygder. Men så förhåller det sig sällan. Verkligheten talar ett annat språk. Trots alla skandaler och all korruption inom de politiska partierna, regeras Italien också av alla dessa små intressegemenskaper. Italien är ett kartell- och korporations-

samhälle och de politiska partierna i mycket en spegel av detta förhållande.

Universella storheter

Alltsammans är som sista kapitlet i Lampedusas roman *Leoparden*, när författaren beskriver Italiens politiska elit som en in-tressegemenskap där man försöker överleva mellan två oförenliga, universella storheter, katolicism och kommunism, två världsåskådningar som i nästan allt står emot varandra, utom på en enda punkt, nämligen att de har som gemensamt intresse att profitera på italienska regeringen som styrinstrument, samtidigt som man föraktar allt vad politikerna sysslar med.

Moralisk revolution

Det är uppenbart att vad som behövs i Italien är en institutionernas och förvaltningarnas effektivisering, kombinerat med en medborgaranda som gör refor-

mer möjliga, reformer liknande dem som genomfördes i Preussen efter Napoleonkrigen. Det vill säga, ny civilrättslig lagstiftning, ny ägarstruktur av landets ekonomiska tillgångar – vilket emellertid inte är liktydigt med nyliberal privatisering. Däremot genom, till exempel, massspridning av aktierna, kooperativt och korporativt ägda industrikonglomerat. En institutionernas reform kräver emellertid att Italien först drabbas av en moralisk revolution av det slag Georg Büchner hoppades skulle förmå Hessens småbönder och lantarbetarproletariat hugga huvudet av storhertigen. Men eftersom italienare anser att de inte behöver ändra sin inställning till staten, till politiker och till maktapparater, utan att det är staten och makthavare som skall ändra sin snobbiga attityd till folket, lär allt bli vid det gamla. Nya ansikten på teveskärmen, men för övrigt som förut.